

Preporuke za komemoracije posvećene ratnim sukobima 1990-ih za organizacije civilnog društva i državne institucije

Na osnovu iskustva postojećih komemorativnih praksi u regionu, može se zaključiti da su glavne odlike ovih komemoracija:

1. **Selektivnost** – odnosno izbor onih događaja za komemorisanje koji se mogu upotrebiti u političke i nacionalističke svrhe određene zajednice/naroda, kao i ignorisanje komemoracija ili sećanja na stradanje pripadnika drugih etničkih, nacionalnih, verskih i manjinskih zajednica.
2. **Etnocentričnost** – odnosno stavljanje u fokus komemorativnih praksi samo one zločine i masovna stradanja iz perioda oružanih sukoba 90ih godina koje su počinili pripadnici iz drugih etničkih zajednica, kao i podela žrtava prema etničkoj pripadnosti.
3. **Politizacija** – odnosno upotreba komemoracija u političke i nacionalističke svrhe koja se ogleda i kroz prateću retoriku na komemorativnim događajima koja neretko produbljuje postojeće sukobe i podele i koja je usmerena isključivo na „neprijatelje“, kao i kroz državno komemorisanje samo onih događaja u kojima je fokus na bitke, pale borce i žrtve „heroje“.
4. **Žrtve kao „heroji“** – odnosno dominacija narativa o žrtvama „herojima“ koji su svoj život dali za otadžbinu i naciju, gde najviše vladaju komemorativni događaji vezani za sećanja na pale borce i bitke, a iz kojih su isključena sećanja na civilne žrtve rata.
5. **Negacija** – odnosno negiranje ili javno zaboravljanje velikog broja događaja iz perioda oružanih sukoba devedesetih godina koje govore o masovnim stradanjima civilnog stanovništva i namerno izostavljanje ovakvih narativa iz zvaničnih komemorativnih praksi. Ovo se odnosi najviše na stradanja civila kao i na one zločine u kojima je učestvovala država ili pojedini predstavnici vlasti.
6. **Rodna neosetljivost** – odnosno izostavljanje iz zvaničnih praksi sećanja žene žrtve rata kao žrtve seksualnog nasilja i produblivanje postojeće stigmatizacije ovih žrtava.
7. **Marginalizacija** – odnosno isključivanje iz javnog i medijskog prostora mnogobrojne komemorativne inicijative posvećene očuvanju sećanja na sve žrtve, bez obzira na etničku, nacionalnu ili versku pripadnosti. Ovakve inicijative su uglavnom vođene od strane organizacija civilnog društva, nisu deo zvanične prakse sećanja i ostaju nepoznate široj javnosti.
8. **Izostanak komemoracija za mirovne aktiviste/kinje i pojedince koji su pružili otpor ratu.**

Kako bi se unapredio proces komemoracija u regionu i vratila svrha komemorativnim praksama koju one imaju kao deo mehanizama tranzicione pravde, u kontekstu doprinosa pomirenju i osiguravanju neponavljanja sukoba, preporuka je da sledeći kriterijumi postanu deo zvaničnih praksi sećanja:

1. **Inkluzivnost** - Otvaranje komemorativnih praksi prema manjinskim zajednicama, marginalizovanim grupama i drugim etničkim, nacionalnim i verskim zajednicama.
2. **Nadnacionalnost** – Napuštanje etno-nacionalističkih narativa u komemorativnim praksama i solidarnost sa svim žrtvama, bez obzira na njihovu pripadnost.

3. **Deviktimizacija** – Promena vladajuće paradigme o stradanju samo sopstvenog naroda i negiranje stradanje drugih, koja će se u komemorativnim praksama ogledati kroz obavljanje komemoracija za sve žrtve.
4. **Depolitizacija** – Prestanak sa političkom instrumentalizacijom komemoracija i korišćenjem komemorativnih praksi za ostvarivanje nacionalističkih agendi političkih elita i jačanje nacionalne svesti.
5. **Rodna ravnopravnost** – Razvijanje rodno senzitivnog okvira za komemoracije, odnosno stavljanje posebnog fokusa na komemorisanje ženskih žrtava rata i davanje veće vidljivosti kroz komemoracije žrtavama seksualnog nasilja.
6. **Fokus na žrtve** - Stavljanje u fokus komemorativnih praksi civilne žrtve rata a ne žrtve „heroje“, učesnike bitki i same bitke. Prestanak sa praksom heroizacije žrtava.
7. **Dijalog** – Otvaranje dijaloga o prošlosti između različitih i suprotstavljenih grupa, kao i između predstavnika civilnog i državnog sektora o načinima i sadržaju komemoracija.
8. **Solidarnost** – Davanje podrške i više javnog i medijskog prostora lokalnim i pojedinačnim inicijativama u obavljanju komemoracija.
9. **Umrežavanje** – Stvaranje šire regionalne mreže organizacija, pojedinaca, različitih formalnih i neformalnih udruženja i inicijativa posvećenih održavanju praksi sećanja u regionu.
10. **Odgovornost** – Prihvatanje odgovornosti za zločine koje su počinili pripadnici svog naroda i komemorisanje takvih događaja – koji se odnose na stradanje pripadnika iz drugih etničkih zajednica, kao i prestanak sa glorifikovanjem i heroizacijom pripadnika vojske i policije odgovornih za zločine.
11. **Saradnja** – Uključivanje civilnog sektora u državne komemoracije i obrnuto, kao i jača saradnje države i nevladinih organizacija u polju komemoracija.
12. **Pacifikacija** – Upotreba komemorativnih praksi u izgradnji kulture mira i sprečavanja ponavljanja nasilja a ne za održavanje konflikta i stanja „zamrznutog“ sukoba između ranije suprotstavljenih strana. U tom smislu narativi koje treba da prate komemoracije ne smeju da stavljaju u glavni fokus neprijatelje i zločince i retoriku sukoba i podela, nego žrtve.
13. **Mirovne komemoracije** – Uvođenje u redovne prakse sećanja i komemoracije za događaje, inicijative i pojedince koji su devedestih godina pružali otpor nasilju i sukobima.

This document is prepared within the Project "Protecting Civic Space – Regional Civil Society Development Hub" financed by SIDA and implemented by BCSDN".

